

Bediüzzamanda Usul'ül-İlim

Bilimsel veriler ve dinî metinlerin zahiri mealleri son 150 yıl boyunca birbiri ile çelişince asrımızda ve ondan önceki asırda insanlık, birçok sancılar çekti ve çekiyor. Başka çağlarda bu çelişki ve çatışma bu kadar ileri derecede değil idi. Çünkü Milattan 500 yıl önce ve 300 yıl sonraki dönemde insanlığın 3000 yıllık birikimi olan Yunan felsefesi, zaman ve zeminin yani alt yapının tam hazır olmamasından dolayı bir yandan bilimsel veriler olarak ele alınıyordu. Aynı zamanda dinî literatür olarak ele alınıyordu. Ayrıca İsevilik, Roma ve Yunanlı Hristiyan edince Kilise o felsefeyi ve onun bütün okul ve kurumlarını yasaklayıp kaldırdı. Onun için Ortaçağda böyle bir çatışma sorunu hiç gözlemlenmedi. Nihayet bu Yunan felsefesi, Hicri 2. Asırda Arapçaya çevrilince bazı Müslüman âlimler dört elle ona sarıldılar. Bir kısım âlimler ve muhaddisler ise haramdır, diye o Yunan felsefesini yasakladılar. Henüz bilimsel veriler haline gelmeyen bu felsefe; ilme, dile ve özgür düşünceye çok önem veren Mutezile ekolünü o günün pozitivistleri haline getirdi. Mutezile fırkasını o günün şartlarında pozitivistleştiren ikinci bir sebep de; tevili, düşüncüyü ve kıyası asla kabul etmeyen çevrelerin özellikle muhaddislerin aşırı taassuplarıdır.

İbn Sina, Farabî üzerinden elde ettiği Yunan felsefesini tamamen kabul etti. Bu felsefenin hiçbir meselesi, dinî (İslamî) metinlerin hiçbirisi ile çelişmez, dedi; çelişiyor gibi görünen yerleri de tevil etti.

Tarih boyunca devam eden ve çağımızda zirveye ulaşan bu din-bilim çatışması, İslam âlimleri içinde en çok Bediüzzaman Said Nursi'yi ilgilendirdi. O, Yunan felsefesini asla ilim olarak görmedi; eksik ve yanlışlarını söylemekle beraber, İbn Sina'nın o günün felsefesi için yaptığını bugünün fen bilimleri için yaptı. İşte Bediüzzaman'ın felsefe, bilim ve din çatışmaları için söyledikleri ve yaptıkları:

[Bu önemli tesbitleri ve açıklamaları periyodik ve yorumsuz olarak vereceğiz ki; bizim bu çağdaş sorunumuza bir ilaç olsun. Yorumsuz vereceğiz diyorum. Çünkü birçok sorun, şahsi yorumlardan ve nüanslardan kaynaklanıyor. İşte:]

Birinci Problem: Dinî metinlerin mecaz manalarını bilmemekten kaynaklanıyor. Yani meal-i zahiriye hakiki mana sanmaktır. Hâlbuki hakiki mananın bir sikkesi (mührü, belgesi ve delili) olmak gerekir. O sikkeyi somut olarak gösteren de, şeriatın (din ve Kur'anın) ana maksatlarının dengesinden ortaya çıkan ve hüsn-ü mücerred ile ifade edilen soyut ve manevi güzelliştir. O metinlere mana vermek ise, ancak belagat kurallarının izin vermesi ile olabilir.

Bu iki prensibi yani bu manevi ve dengeli güzelliği ve belagat ilmini esas almayıp, manası mecaz olan metinleri, zahiri meal ile ele almak ve manası hakiki olan metinleri, mecaz (yoruma açık) olarak görmek ve göstermek, cehaletin dinimizi ve milletimizi ezmesine biraz daha destek vermek demektir.

Evet, her metni dış ve zahir manaya yükleyip en sonunda Zahirilik [1] denilen dengesiz ve zalim yolu doğuran meylüt-tefrit (akıl ve bilim konusunda geri kalmayı tercih etmek) ne kadar zararlı ise; öyle de her metne mecaz bakışı ile baktıra baktıra en sonunda batıl bir mezhep olan Bâtıniliği doğuran aşırı meslek, (dini gerçeklikleri inkâra kadar gittiği için) daha zararlıdır..

[Yanlış anlaşılmasın; burada Bâtınilikten maksat, bilimlere göre dini metinleri yorumlamak değildir. Namaz ve oruç Ali'yi sevmektir ve hacc sema' yapmaktır, demek gibi delilsiz yorumlardır.]

Orta yolu gösterecek, aşırılık ve geri kalmışlık çemberini (ifrat ve tefriti) kıracak yalnız felsefe-i şariat (din in uyumlu kanunlarının ahengi ve ruhu) ile belagat, mantık ve hikmettir (fen ilimleridir.) Evet, fen derim; çünkü çoğunlukla faydalıdır. Ve doğrudur. Kötülüğü vardır; fakat cüzidir. (Küçük ve bireysel kalır.) Herkesin kabul ettiği bir kaide şudur: Küçük bir kötülük yüzünden büyük iyiliği terk etmek, büyük bir kötülüktür. Evet, ehvenüşşeri seçmek (ihtiyar etmek) elzemdir.

Evet, eski Yunan bilim ve felsefesinin iyiliği ve doğru tarafı az idi; hurafe ve yanlışları çok idi. O zamanki zihinler hazırlıksız idi; fikir ve düşünceler taklid (körü körüne bağlılık) ile kilitli idi. Cehalet özellikle avamda egemen idi; onun için selef-i salihîn o hikmeti yasakladılar. Fakat şimdiki fen ve felsefe (hikmet) o eskiye nisbeten maddi faydaları çok; yalanı (yanlış) az; fikirler ise hür; eğitim ise her kesimde yayılmıştır. Zaten her zaman için ayrı bir hüküm (fetva) olmak gerekir. (Muhakemat, 5. Mukaddimenin Hatimesi)

Bir kitap ve makalenin hatimesi, ondaki ana maksadı gösterir. Demek ilimler ile ilgili bu izah, alıntı yaptığımız bu 5. Mukaddimenin baş cümlesini tam izah ediyor; şöyle ki:

“Manası mecaz olan (yorum isteyen) metinler, ilmin elinden cehaletin eline düşse; (seviye aşağıya inse) o metinlerin zahiri manaları gerçek mana olarak ele alınır; hurafelere kapı açılır.”

[Bu kardeşiniz 30 yıldır, bu gibi mecaz metinleri yorumluyor. Ve maalesef insanların çoğu, (%99'u) bu metinleri zahir manası ile ele alıp onların manasını hakikat biliyor. Ve maalesef belki şaşırırsınız; ama bu nevi metin ve cümlelerin sayısı 10 bini buluyor. Bu mukaddimenin başındaki bu cümlede geçen cehalet seviyesi, dinî metinleri yorumlamaktan aciz kalmak seviyesidir. Başka bir tabir ile dil, fen ve özgür düşünce melekelerini bulamayan veya bu üçlü sacayağını bir ve beraber olarak kullanamayan seviyedir.]

Muhakemat, 5. Mukaddimeden aldığımız bu üç paragraftan açıkça anlaşılıyor ki: Dinî metinler özellikle Sami dil grubuna giren Arapça ve İbranice olan Kur'an, İncil ve Tevrat, tevil isterler. Çünkü din ve vahiy dili, gaybî olduğu için ve arketipleri (küllî manaları, şahs-ı manevileri somut misallerde) anlattığı için tevil isterler. Ayrıca Sami diller, mecaz, istiare, kinaye ve temsilleri en çok kullanan dillerdendirler. Demek dil, belagat ve fen ilimleri ile mücehhez olan ve taklit bağlarından başını kurtarabilenler, ancak bu dini metinlerin tevilini bilebilirler.

Maalesef, Batıda da İslam dünyasında da din adamları ve dinî kitap yazarların çoğu, bu üç özelliğinden mahrum oldukları için varlığın ve kâinatın en önemli hakikati olan din, insanlıktan ve hayattan kopmuş; utanılacak bir meta haline gelmiştir. Ve eğer bugün din tamamen elden gitmemiş ise, insanların inanca olan ihtiyacından ve kutsalın insan hayatında en üstün faktör olmasındandır.

İkinci Problem: Bu asrın bedihi olan ilmî verilerini değil de 2000 yıl önceki Yunan felsefesini ilim sayıp; Kur'an ve hadisin mucizevî metinlerini o felsefeye göre tefsir ve şerh etmektir. Evet, Razi de, İbn Sina da, İbn Rüşd de, Tusi de ve nispeten İbn Arabî de, dini metinleri bu Yunan felsefesine göre yorumluyorlar. Kelam ekolleri ise tamamen bu felsefeyi kullanıyorlar. Öyle ki, bu felsefi bilgiler, genel halk içinde İslam'ın öz malı sayılıyor.

Yunan Felsefesi, İslam'a mal edilmesi için Abbasi Halifesi Me'mun asrında Arapçaya tercüme edildi. Bu felsefe, birçok mitolojik malzeme ve hurafelerin kaynağından çıktığından bir derece kokuşmuş idi. İşte bu kokuşmuş felsefe, saf ve duru olan Arap fikirlerine karıştığında, o saf fikirleri karıştırdı ve esir aldı. Dolayısıyla tahkikten (doğru bilgiyi araştırmaktan) taklide (kayıtsız-şartsız teslim) bir yol açtı. Yani Müslümanlar, doğal ve temiz düşünceler ile saf hayat suyu olan İslamiyet'ten hakiki ilimleri çıkarabilirken, aşılmaz gördükleri o Yunan felsefesine talebelik etmeye başladılar.

[Evet, İbn Sina da Yunan felsefesini esas alan diğer İslam âlimleri de Aristo ve Eflatun'u bir kelime bile geçemediler. Onun için Bediüzzaman, Müslüman âlimler o felsefenin tilmizi (çırağı) oldular, diyor.]

Bediüzzaman, bu ikinci problem için Muhakematın 12. Mukaddimesinde şöyle diyor:

“Ehl-i zahirin (metinlerin dış yüzeysel mealini esas alanların) zihinlerini karıştıran, onların Yunan felsefesine tutulmalarıdır. Onlar ayetlerin tefsirinde o felsefeye, herkesçe kabul gören hiçbir şüphesi olmayan bir kaynak nazarı ile bakıyorlar. (....) (12. Mukaddime, 8. Mesele)

Hâlbuki her şeyin, dört temel element kabul edilen toprak, su, ateş ve havadan olması ve bu elementlerin basit olduğu inancı, Yunan felsefesinden gelen bir bilgidir. Kur'anın ve İslam'ın saf bilgisi değildir. Fakat bu felsefenin yanlışı, eski büyük âlimlerin diline girdiğinden, bu dört element fikri, sağlam ve tartışmasız bir bilgi olarak kabul görmüştür..

Eğer fikren özgür isen, bak bu felsefe, zihinleri esir alıp öyle geriletmiş ki; insanlık için en büyük zarar olmuştur. Yaşasın; özgür olan yeni fenler! Çünkü bu fenler, o Yunan felsefesinin dört duvarını yıkmıştır.” (Aynı yer)

İlmî kavramlar konusunda; Risale-i Nur'da ne kadar müfredat (konu ve kavram varsa hepsini toplamak istiyordum. Fakat sağlık durumum ve diğer şartlar müsait olmadığından, bu konuda en yoğun iki yer olan Muhakemat'ın 12. Mukaddimesini ve bu Mukaddimenin 8. Meselesini bir miktar şerh ile ele almakla yetineceğiz. Tahminime göre Üstad Bediüzzaman'ın bu iki yerde hurafecilere yaptığı uyarılar, eğer tam anlaşılırsa; Risale-i Nur'un çok önemli bir veçhi anlaşılmış

olur. O da şudur:

Risale-i Nur, hiçbir asırda var olmayan küfr-ü mutlaka karşı iman hakikatlerini binlerce delil ve hüccet ile isbat ettiği gibi ve Kur'anın hakiki bir tefsiri olarak da 7000 anahtar meseleyi bizim için tesbit ettiği gibi; her bir Risale, her bir meselesi ile her bir nokta ve nüktesi ile usul ilmini ve mantiki muhakeme yöntemlerini bize vaz ediyor..

İşte Muhakemat, 12. Mukaddimeden:

1. Kaide: Öz manayı bulamayan, mananın kabuğu olan kelime ve lafızlar ile meşgul olmak zorunda kalır. (Çünkü tabiatta boşluk olmadığı gibi; ilim elde etmek isteyenlerin zihninde de boşluk olmaz.)

Yine aynen bunun gibi; gerçek manaları tanımayan (veya tanımak için alt yapıya sahip

olmayan) hayallere (aslı olmayan hayalî manalara) sapar. Sırat-ı müstakimi (orta yol demek olan İslamî anlayışı) göremeyen, ifrat ve tefrite düşer. (Ya hiçbir metni kabul etmez. Veya imkân-ı zatî [2] olarak muhtemel olan manaları da bir ilim olarak kabul eder... Dinî metinlerin manalarını (değişik ilimler) terazisi ile tartmayan veya tartı denilen ilmî altyapısı olmayan, çok aldanır ve aldatır. (Fakat farkına varmadan...)

[Bu mesele tek başına, İslam âleminin neden medeniyetini ve ilmini kaybettiğini açıklıyor. Ama biz yine bu önemli kaideleri yazmaya devam edeceğiz:]

2. Kaide: Dinî metinlerin dış anlamlarını esas alanları şaşırtan bir sebep de: Kıssanın (olay olarak anlatılan metnin) hisse (o metinden alınacak dersin manası) ile karıştırılmasıdır.. İkisinin aynı anda olduklarını sanmaktır. Ayrıca mukaddimenin (konuya girişin) ana maksat ile maddeten ve zaman olarak bir ve bir anda olmuş olduklarını sanmaktır.

[Üstad kendisi, bu kuralı Zülkarneyn seddinin yıkılması bahsinde (Bu Mukaddimenin 4. Meselesinde) izah ediyor; şöyle ki: Zülkarneyn ve benzeri liderler ilk çağlardaki vahşete karşı birçok sedler yapmışlardır. Ve bu gibi sedler çoktan yıkılmışlardır. Kur'an bu seddin yıkılışını anlatırken kıyamete geçiş yapıyor. Bununla diyor ki; bu sağlam sedler yıkıldıklarına göre bir gün gelir dünya hayatı da yıkılacaktır. Demek seddin yıkılmasının hemen ardından kıyameti maddeten ve zaman olarak beklemek yanlıştır.

Sonra Yeni Said olarak bu meseleyi değişik Lahika Mektuplarında ve 16. Lem'ada şöyle izah

ediyor: Vahşet ve Medeniyet insanlık tarihinin bir kanunu olduğu gibi; vahşete karşı, insanlığın din, dil ve medeniyet ile yaptığı maddi ve manevi sedler de bir kanundur. Fakat en büyük vahşet olan ahir zaman anarşizmine karşı kurulan din ve medeniyet seddi (engeli) yıkıldığında insanlığın başına maddeten veya manen gerçek bir kıyamet kopacaktır.]

3. Kaide: Dinî konuların düzenini bozan yani ihtilalleri doğuran, ihtilafları netice veren, hurafeleri icad eden, aşırılıkları doğuran sebeplerin birisi ve en birincisi, yaradılıştaki var olan mevcut güzelliğe, büyüklüğe ve yüceliğe kanaat etmemektir. Kendi ferdî zevkleri bozuk olan bir kısım insanların kâinattaki doğal düzeni hafif görmesidir. Hâlbuki akla ve ilme göre her biri Allah'ın kudretinin açık mucizelerinden biri olan kâinattaki hakikatlerde var olan düzenin güzelliği, mükemmelliği ve yüceliği, o kadar harika bir şekilde Allah'ın hikmeti ile dokunmuş ki; bütün hayalperestlerin ve aşırıcıların kafalarından geçen güzellik ile karşılaştırılsa, o hayaller, son derece adi (sıradan) ve (sünnetullah) denilen adetullahın (doğal düzenin) son derece harika olduğu görülecektir..

[Evet, biz kudret, ilim ve irade tezgâhında basılan kâinat kitabını, tam ve doğru olarak okuyamadığımız ve dolayısıyla; kâinatın Arapça bir çevirisi olan Kur'anı yanlış anladığımız için, cehl-i mürekkep cehennemine atılmışız; gözlerimiz sathilik bandı ile kapatılmış; ellerimiz ülfet kelepçesi ile bağlanmış. Hâlbuki Kur'anın her bir ayeti, bir ismin tecellisidir. Ve insanlık, bu isimlerin her birisi için bugün bir bilim dalı kurmuştur.]

4. Kaide: İnsan duygularca çok yüksek bir derecede, adeta kâinat kadar zengin olduğundan, fitrî ve doğal enerjisini kullanmak ister. Bu duygularından biri de, acayip şeyleri görmek göstermek; dolayısıyla yeniliğe ve yeni şeyler icad etmeye çok meyilli olmasıdır.

Fakat bu insan, ilim eksikliğinden ve yüzeysel bakışından dolayı, varlıklardaki alışılmış görüntünün altındaki güzelliği ve ruhani gıdayı tadamadığından, kabı ve kapağı yalamaya başlar. Ve bu yalama, zevksizlik yüzünden usanç verdiği için insan, olağanüstülükler ve hayalî şeyleri üretmek ister ki; ondan zevk alsın.

İşte bu yanlış tatminden, yeni bir şey bulmuş zevkini almak veya o yalamasını beğendirmek için mübalağa yapar; meselelere bire on fazla şaşaa ve süslemeler katıp aşırılık yoluna gider. Nihayet bu şişirmeler ve mübalağalar, dağ tepesinden bir kartopu gibi yuvarlanmakla; önce hayalin yüksek zirvesinden dil deresine yuvarlanırken o meselenin gerçekliğinin birçok parçalarını sağa sola dağıtır; her girdiği dilden ve söylendiği her ortamdan bir miktar daha hayal ve mübalağalar toplar; çığ gibi büyür. Öyle büyür ki, değil kalb ve kulağa girmeye; hayale bile yerleşemez olur. Evet, bu mübalağa ve abartma zaafı bütün dinlerde, dillerde ve kültürlerde vardır. Fakat gerçekçi ilmî bir bakış gelir; o meseledeki hayalleri dağıtır; gerçeği çıplak olarak gösterir. **“Hak gelir, batıl ölür.”**

12. Mukaddime, Sekizinci Meseleden:

Birinci Bela: Dinî metinlerin dış anlamlarını esas alanları çamura düşüren bir sebep de, olması mümkün şeyleri, olmuş şeylere katıp; her iki tarz malumatı birbirinden ayırt edememektir.

“Mesela; böyle olsa, Allah’ın kudretine göre mümkündür ve bizim aklımıza göre Allah’ın büyüklüğüne daha fazla delalet eder. Demek bu dediklerimizin fiilen olmuş olması gerekir.” derler.

Ey miskinler! (ey ilmen fakir olanlar!) Nasıl oluyor da aklınızı kâinata mühendis olarak görüyorsunuz. Bu liyakati nereden alıyorsunuz?! Çünkü sizin küçücük aklınız, sonsuz İlahî sistemin sonsuz güzelliğini kuşatamaz.

İkinci Bela: Dinî metinleri zahiri yönü ile ele alanları şaşırtan bir şey de vehim hastalığıdır. Mesela imkân-ı zâtîyi yakın-i ilmiye zıt görüyorlar. (Yani sonsuzda bir ihtimal de olsa, herhangi bir olabilirliği; o konudaki kat’i kesin bilgilere aykırı görmeleridir.) Dolayısıyla kesin kanaat ettiğimiz sıradan ilmî konularda tereddüt ediyorlar. Laedrilere (varlıkta ve hayatta hiçbir gerçeklik ve doğruluk olmayabilir; hiçbir şey kesin olarak bilinmez, diyenlere) katılıyorlar.

Üçüncü Bela: Mantık ve akli kullanmamalarıdır. Mantık ve akıl, mahsusattaki (beş duyu ile ve nev-i beşerin duyuları olan fenler ile varlığı bilinen kanunlardaki) ilmî noktaları kesin olarak kabul eder. Bu alandaki vehimlerin geçerli olmadığı hakikatini, aklın bedihiyatından sayar. Demek bedihiyatta vehme yer verenler, hakikatten kopup hayatın kenarına atılmış olan miskinlerdir.. Bunlar yakında yokluk mezaristanına atılacaklardır.

Dördüncü Bela: İmkân-ı vehmîyi imkân-ı aklî ile karıştırmalarıdır. Vehmen bir meselenin hatıra gelmesi yüzünden o meseleyi ilmen de olmuş gibi kabul ederler. Hâlbuki vehmen bir şeyin mümkün olması, hiçbir ilmî veriyi esas almamaktan ve körü körüne taklit etmekten doğar; safsatayı ve tutarsızlığı doğurur. Kesin olan ilmî meselelerde *belki böyle* *değildir* deyip

hakikati kaybettirir.

Bu imkân-ı vehmî, çoğunlukla, düşünememekten, beyin ve kalbin zaafından veya hastalığından doğar. Her meselede obsesyon gibi hiç irade dinlemeden kendini ortaya koyar. Hâlbuki imkân-ı ilmî, muhal ve zorunlu olmayan ve olması ile olmaması için kesin bir delil bulunmayan konularda geçerlidir. Eğer ilmî bir delil bulunsa veya o mesele aklen ve mantıken zorunlu veya muhal ise onda aklî olabilirlik söz konusu olamaz. **Hulasa:** Aklî ve ilmî açıdan mümkünlüğü destekleyen veya ona kapı açan bir delil varsa o ihtimal nazar-ı itibara alınabilir. Yoksa vehmî ihtimaller tamamen geçersizdir, düşünce platformunda hiçbir yerleri yoktur..

İmkân-ı vehmiye takılanlar şöyle diyorlar: *Bu mesele belki ilmin ve delilin gösterdiği gibi değildir. Zira ilim ve akıl her şeyi kuşatamaz. Aklımız da buna ihtimal veriyor.*

Hayır; ihtimal veren aklınız değil; vehminizdir. Çünkü akıl, delil ve ilme dayanır. Çünkü akıl, gözle görülebilecek derecede açık olan şeyleri tartar. Eğer tartamazsa zaten biz onda mükellef değiliz.

İmkân-ı zatî, zorunlu ve muhal olmayan konularda, meselenin özü itibarı ile zatına sonsuzda bir ihtimal de olsa, bir şeyin olabilirliğini kabul etmek demektir. Mesela böyle bir ihtimal ile Van denizi pekmez olabilir. Ama biz normal ilmî verilerden ve kâinatta en geçerli olan Allah'ın doğal yasalarından kesin bir bilgi ile bunun olmadığını biliyoruz. **İmkân-ı vehmî** ise, düşünce ve beyni dinlemeyen bir takıntı olarak işlediğinden muhal veya zorunlu noktalarda dahî

insanı kuşkuya sokar.

Hulasa:

İmkân-ı zatî, ilmî bir faraziye olabilir. Fakat imkân-ı vehmi sadece bir hastalıktır. Nitekim Üstad bu 12. Mukaddimede imkân-ı zatîye karşı normal ilimleri öne sürer. Fakat imkân-ı vehmîyi sinir ve dimağ hastalığı olarak görür. O hastalıktan kurtulmak için ise, akıldan istifa etmeyi teklif eder.

Beşinci Bela: İlmî ve dinî konularda ifrat ve tefrit yapan zahirilerin ellerinden tutup onları cehalet karanlıklarına atan bir şey de; mecazi olan ifadelerin her cümlesinde hakiki bir manayı aramalarıdır.. Evet mecazda bir dane-i hakikat olması gerekir ki; mecazî manalar o çekirdek üzerinde dallanıp gelişsin. Evet mecazî ifadelerde, hakiki mana kısmı fitil gibidir; mecazî detaylar ise o fitilin ışığını çoğaltan şişe ve lamba gibidir. *Evet, sevgi kalpte; akıl ise beyindedir. Onları el ve ayakta aramak, anlamsızdır.*

[Birinci problem kısmını hatırlayın. İşte o problemin çözümü ve burada anlatılan yanlıştın ilacı şu gelen altıncı belaya karşı anlatılan çaredir:]

Altıncı Bela: İnsanın derin ve soyut manaları algılayan aklını kilitleyen, metnin edebî ve belağat manalarını örten bir şey de metnin sadece dış mealini esas almaktır.. Evet din adamları, aklen zahiri mana vermek mümkün oldukça mecazî manalara gitmiyorlar. Gidilse de yine meal seviyesinde mana verilir. Onun için ayet ve hadislerin tercümeleri onların yerini tutmuyor.

Bunlara göre güya mecazın biricik karinesi, o mealin aklen muhal olmasıdır. Hâlbuki o meal-i

zahirîyi aklen men'eden mecaz karineleri birçok şeyden olabilir; şöyle ki:

a) Meal-i zahirînin aklen muhal olması o metnin mecaz olduğunu gösterdiği gibi;

b) O metinde anlatılan şeyin dış görünüşü (hissi olarak görünmesi) de o ayetin mecaz olduğuna delil olabilir.

c) Veya sıradan herhangi bir sebep de o metni mecaz yapabilir. Dil kalıpları gibi; üslup gibi.

d) Makam (yani o sözün geçtiği ayetlerin dizaynı) da o ayetin mecaz olabileceğine delil olabilir.

[Hissî ve adî (sıradan) karinenin izahını Sekizinci Meselede ele alınan yedinci belada anlatılan ayetin tefsirinde görebilirsiniz. Mesela; bu ayette anlatılan dağlardan maksat dağlar gibi olan bulutlardır. Çünkü biz, burada ilmen ve hissen atmosferde dağların olmadığını biliyoruz. Üstad, başka bir yerde şöyle diyor: Kur'andaki herhangi bir ayetin diğer ayetlerdeki mecazî manaları karine olabileceği gibi; ilmen (aklen) sabit olan bir mesele de bazı ayetlerin mecaz olduğuna

karine olabilir.]

Yedinci Bela: Apaçık bir meseleyi bilinmez kılan (eski tabir ile muarrefi münekker eden) bir sebep de lâfzen ve gramer açısından sıfat olan bir niteliği gerçek bir vasıf sanmaktır. (Eski tabir ile vasf-ı câri ala gayr-ı men huve lehu'yu hakiki bir mana ve sıfat olarak kabul etmektir; hareke (esre-üstün) gibi bir görüntüyü zatî ve maddî bir mana olarak anlamaktır.) Mesela

Babası âlim olan adamı gördüm,

cümlesinde âlimlik vasfını babaya değil de oğluna vermek tarzında

Güneş dönüyor,

mealindeki ayeti üslup ve hissi karineye göre mecaz olarak yani

Dünya dönüyor,

manasında ele almak var iken.. Veya

Dağlar bulutlar gibi geçiyorlar....

ve

Her şey hareket halindedir, her yıldız bir yörüngede yüzüyor,

mealindeki ayetleri ve ilmi gerçekleri karine yapıp ancak bu son asırda anlaşılan

Hareket etmeyen, dolaşmayan hiçbir varlık ve yıldız yoktur,

mealindeki evrensel bilgiyi anlamak var iken..

Dünya düzdür, Güneş onun etrafında dönüyor, gibi hurafevarî manaları anlamak, dinin başına gelen en büyük bir beladır. Evet, evrendeki sonsuz ilim ve bilincin ifadesi olan Kur'an hakikatlerini sadece Arapça gramer ve beşerî lisan çerçevesinde ele almak işte böyle bir beladır.. Hakikî elmaları, plastik elmalardan ayırt edememek gibi bir çocukluktur.

Burada bu notlara son verip; daha önce Medresetüzzehra'nın eğitim modeli için numune olarak kaleme aldığım yedi kuralı ve yarı manzum olan Lemaattan ilmin mertebeleri ile ilgili bir izahı buraya alıp; çağlar üstü bir Medresetüzzehra olan Risale-i Nur'u okumaya ve mütalaa etmeye bu nazar ile devam edeceğiz.

Birincisi: Bir metinde gerçek mana budur, demenin bir belgesi, bir test edicisi olması gerekir. O belgeyi ve o test edici noktayı bize gösteren, dinin ana konularının dengesinden ortaya çıkan soyut güzelliştir. Bir metin için bu mecazdır, diyebilmek için o mecazî mananın, belagat ilminin şartları çerçevesi içinde olması gerekir. Bu iki prensip esas alınmazsa ve bunun sonucu olarak mecaz olan metinleri gerçek mana olarak dayatmak ve hakikat olan bilgileri mecaz diye görmek ve göstermek cehaletin hükümferma olmasına güç verir. (.....) Orta yolu gösterecek, ifrat ve tefriti önleyecek sadece şu dört mihenkittir: 1) Dinin temel konularının mantalitesi.. 2) Belagat ilmi.. 3) Mantık ilmi.. 4) Hikmet (fen ilimleri)dir.

Üstad, Muhakematın 5. Mukaddimesinde bu bilgileri bize verdikten sonra aynı kitabın Birinci Makalesinin Sekizinci Meselesinde ise:

Mecaz için farklı karineler olabilir; mesela bir metnin mecaz olduğuna dair, metnin akıl yönünden muhal olması karine olabileceği gibi; metin dışından başka maddi bir delil veya sıradan bir delil veya metnin bağlamı o metnin mecaz olduğuna karine olabilir.. Ayrıca Kur'anın başka ayetlerinde geçen bazı hakikatler de diğer ayetlerin mecaz olması için karine olabilir" diye söylüyor.

Ve bazen de, bazı ayet ve hadislerin mecaz olduğu kabul edildiği halde tercümede maksut mana esas alınmaz da meal esas alınır. Dolayısıyla mecaz olan o ayet ve hadislerin mucizevî güzelliği ve belagati yine kaybolur,

[\[3\]](#)

diye dinî neşriyatın yazar ve yayıncılarını uyarıyor.

İkincisi: İslam âleminde bugünkü bilimlere uygun olarak varlık ve hayat algısı oluşmuyor. Çünkü Müslüman âlimler her bir bilim dalından bir parça biliyorlar. Bilimsel bir fotoğraf ortaya çıkmıyor. Dolayısıyla sağlıklı bir varlık ve hayat algısı oluşmuyor. İşte Üstad bu içinden çıkılmaz sorunu şöyle tasvir etmiştir:

Nasıl ki, başka âlemden bu küreye gelen tasvirici bir nakkaş farz olunsa: Hâlbuki ne insanı ve ne insanın gayrisinin (insandan başka canlıların) tam suretini (fotoğrafını) görmemiş; belki her birisinden bazı âzasını görmekle insanın tasviri veyahut gördüğü eşyanın umumundan bir sureti tasvir etmek isterse; meselâ, insandan gördüğü bir el, bir ayak, bir göz, bir kulak, yarı yüz ve burun ve amame (sarık) gibi şeylerin terkibiyle bir insanın timsali yahut nazarına tesadüf eden atın kuyruğu, devenin boynunu, insanın yüzünü, arslanın başı bir hayvanın sureti yapsa; nasıl ki imtizaçsızlıkla kabil-i hayat olmadığı için şerait-ı hayat (hayat şartları) böyle ucubelere müsait değildir, diyecekler ve nakkaşı müttehem (ittiham) edecekler.. Şimdi bu kaide, fenlerde (bilim dallarında) aynen cereyan eder (geçerlidir.) Çaresi odur ki: Bir fenni esas tutup sair malûmatını avzen ve zenav (havuz veya havuza akan arklar) gibi yapmaktır.

Yani eğer kişi bir ilmi esas alırsa; esas aldığı ilmi havuz gibi yapmalı; diğer ilimleri de o havuza akan arklar gibi etmelidir. Ve eğer kişi malumatını esas alırsa, o malumat ve bilgileri, her birisi hakikatin bir kanalı olan muhtelif ilimlerden beslenmeli.

Üçüncüsü: İslam âlemi, Ortaçağın kültürel birikimini dinî birikim sanıyor; din ve varlık hakkında çağımıza uygun olarak bilim birikimini ve epistemolojisini oluşturamıyor. İşte Üstad bu sorun için de şöyle bir çözüm öneriyor: [\[4\]](#)

Geçmiş çağların derelerinde egemen olan garaz, düşmanlık ve üstün gelme arzusunu doğuran faktör; duygusallık, arzular ve güç idi. O zamanın insanlarını irşad için şiirsel ve duygusal hitabeler yeterli idi. Çünkü duyguları okşamak, insanların eğilimlerini etkilemek için vaiz ve hatip tarafından iddia edilen konuyu süslü ve parlak olarak göstermek.. Veya gündemdeki o konuyu korkunç göstermek veya parlak tasvirlerle hayale hoş göstermek güçlü ve açık delilin yerini tutar idi. Fakat bu asrın insanlarını o eski insanlar gibi görmek, zaman içinde gerisin geriye gitmek; bu asrın insanlarını o eski asırların köşelerine zorla sokmak gibi bir şey olur.. Hâlbuki bu asrın insanı delil ister; konuyu parlak göstermek ile aldanmaz. Çünkü bu asır ilim asrıdır. İlmin hakikatleri şimdiden geleceğin dağlarına yağmur veriyor. Ve bu hakikatler; özgür fikir ve akıl, hakikat arayışı ve felsefe tarafından daimi olarak destekleniyorlar. [\[5\]](#)

Dördüncüsü: “Kendinde muhalefet etmeyi gerekli görmek;

“Soğuk taassup..

“Daima üstün gelme duygusunu taşımak..

“Tuttuğu taraf ve tutunduğu kuruntuya mutlaka bir bahane bulup kendini mazur göstermek..

“Arzusuna uygun olan zayıf tarafı güçlü göstermek..

“Başkasını eksik göstermekle kendinin mükemmel olduğunu ilan etmek..

“Başkasını sapık ve yalancı ilan etmekle, güya doğruluğunu ve doğru yolda olduğunu ispat etmeye çalışmak, gibi sefil ve süfli davranışların kaynağı olan kendini beğenmişlik ve bencillik, ilmî tartışmalarda başkasını yanıltarak öyle ahlakî bir çöküntüye sebep olurlar ki; bunu ancak Allah'a şikâyet etmek gerekir..” [\[6\]](#)

Beşincisi: İlmî aktarmadaki ve eğitimdeki istibdad ve anarşizmi kaldırmak..

Üstad bu problem için de şöyle diyor:

*Bir adam(ın) müstaid (yetenekli) ve kabil olduğu (yapabileceği) şeyi terk ve ehil olmayan şeye teşebbüs etmesi, şariat-ı hilkate (doğal şeriata) büyük bir itaatsizliktir. Zira şanı (işin gereği) odur ki, istidadı, san'atta intişar ve tedahül (sanatın içine ve özüne nüfuz etmek) ve san'atın mekayisine ihtiram (sanatın ölçülerine saygı) ve muhabbet (kendi işini sevmek) ve nevamisine temessül ve imtisal (o işin ve ilmin kurallarını uygulamaktır;) **elhasıl**, fena fi's-sanat olmaktır. Vazife-i hilkat bu iken, bu yolsuzlukla san'atın suret-i lâıykasını tağyir eder (o işin ve ilim dalının en güzel şeklini değiştirir) Ve nevamisini incitir (o ilim ve mesleğin kurallarını çiğner.) Ve asıl müstaid olduğu san'ata olan meylîyle, teşebbüs ettiği gayr-ı tabîi san'atın suretini çirkin eder. Zira bil-kuvve olan meyl ve bil-fiil olan san'atın imtizaçsızlığı için (iş ve eğilim uyuşmadığından ortada) bir keşmekeş (yalpalanma) olur.*

Bu sırra binaen, pek çok adam meylü'l-ağalık ve meylü'l-âmiriyet ve meylü't-tefevvukla mütehakkim (zoraki bir sultan gibi) geçinmek istediğinden, ilmin şanından olan teşvik ve irşad ve nasihat ve lûtfu terk edip, kendi istibdad ve tefevvukuna (zorbalık ve üstünlüğüne) vesile-i cebir ve tânif eder (zorbalık ve şiddet aracı yapar..) İlme hizmete bedel, ilmi istihdam eder. Buna binaen (bundan dolayı) vezaif (görevler) ehil olmayanın ellerine geçti. Bahusus medaris (medreseler) bununla indirasa (tamamen silinmeye) yüz tuttu. Buna çare-i yegâne, daire-i

vahide (bir tek fakülte) hükmünde olan müderrisleri, darülfünun (üniversite) gibi çok devaire (fakültelere) tebdil ve tertip etmektir (dönüştürüp düzenlemektir.) Tâ, herkes sevk-i insanîsiyle hakkına gitmekle, hikmet-i ezeliyenin emr-i mânevîsini meyl-i fitrîsiyle imtisal edip (doğal eğilimiyle uygulayıp) kaide-i taksimü'l-a'mâl (işbölümü kuralı) tatbik edilsin.

[\[7\]](#)

[Burada sanat, ilim dalı ve o ilim dalı neticesinde ortaya çıkan iş mesleği demektir. Osmanlıcada sanat daha çok sanayi ve meslek manasında kullanılır. Tiyatro ve sinema gibi sanatlara da bedayi' ve edep ilmi denilirdi.]

Bir Hatırlatma: Günümüzde modern üniversitelerde, bundan önceki dört maddede anlatılan sıkıntılar devam ettiğinden maalesef üniversitelerde yine ilmî istibdad var; asistanlar köle gibi kullanılıyor. İlim almaktan ziyade; asistan, hocaların şahsi işleri ile ve bürokrasinin meşguliyetleriyle dünya kadar vakit zayi ediyor. Ayrıca kişi istediği dalı kazanamayınca ve ilgilendiği bilim dalında bir güzellik, sanat ve gerçeklik göremeyince kısa bir zaman sonra ilimden ve eğitimden tiksindir. Üniversite sadece geçim için girilen açık bir hapisane haline gelir.

Yeni Said'in Bilimlere Bakış Açısı

Bediüzzaman, ömrünün sonuna kadar, eski eserlerinde planını yaptığı Medresetüzzehra hedefini ve gayesini takip ettiğine göre; onun o eski eserlerde fenlerle ilgili anlattığı ve söylediği bütün kaideler bugün için de geçerlidir; diyebiliriz. Ayrıca Yeni Said'in en önemli eserlerinden biri olan 20. Söz'ün II. Makamında şöyle deniliyor:

“Allah, Âdeme (insanlığa) bütün esmayı (bilimleri) öğretti..” mealindeki acip ayet, insanoğlunun, kapsamlı yetenekleri ile Allah'tan elde ettiği bütün bilimsel gelişmeleri, fenlerdeki kalkınmayı, ve sanayi (teknik) harikalarını, *İsimlerin Öğretilmesi* başlığı altında anlatıyor. Bu ince ve yüce anlatımda şöyle bir işaret var ki:

Bütün gelişmelerin, bütün ilimlerin, bütün kalkınmaların, bütün fenlerin yüce bir gerçekliği var. Bu gerçekliklerin her birisi, Allah'ın bir ismine dayanıyor. [8] Eşya ve eşyayı inceleyen fenler, ilimler ve sanatlar, birçok farklı yansımaları olan o İlahi isimlere dayanmakla tam ve mükemmel hakikatler olur. Yoksa yarım yamalak bir form olarak eksik bir gölge olarak kalırlar.

Mesela: Mühendislik bir fendir. Onun gerçekliği ve zirve noktası Allah'ın Adl [9] ve Mukaddir isimleridir. (.....) Mesela: Tıbb bir fendir. Hem bir ilimdir hem bir sanattır. Onun da nihayeti (zirve hali) ve hakikati (gerçekliği) Hakîm-i Mutlak'ın (sonsuz ilim ve yararlılık ilkesine sahip olan Allah'ın) Şafi ismine dayanıp, eczahane-i kübrası (Allah'ın en büyük eczanesi) olan rûy-i zeminde (yeryüzünde) Rahimane cilvelerini edviyelerde (ilaçlarda) görmekle tıbb, kemalatını bulur, hakikat olur.

Mesela: Hakikat-ı mevcudattan (varlıkların gerçekliğinden) bahseden (söz eden) Hikmetü'l-eşya (felsefe bilimi) Cenab-ı Hakkın İsm-i Hakîminin tecelliyat-ı kübrasını (sonsuz yansımalarını) müdebbirane eşyada, menfaatlarında ve maslahatlarında görmekle ve o isme yetişmekle ve ona dayanmakla şu hikmet, hikmet (gerçek bir felsefe) olabilir. Yoksa ya hurafata inkılab eder (anlamsızlığa ve yanlışlara dönüşür) ve malayaniyat olur veya felsefe-i tabiiye misillü (bütün gerçekleri ve kutsal değerleri inkâr eden tabiat felsefesi gibi) dalalete yol açar.

Bütün bu gerçeklere rağmen, 29. Mektubun 7. İşaretinde anlatılan Yeni Said'in Avrupa fen ve felsefesine karşı metodunu değiştirdiğine dair parçaya ne diyeceğiz, gibi bir soruya karşı şöyle beş yönden cevap veririz:

a) Bu 7. İşarete anlatılan şey Avrupa'nın felsefesidir; insanlığın mal-i umumisi olan bilimler ve fenler değildir.

b) Avrupa, varlık ve hayat algısına bilimler süsünü veriyor; bencil, materyalist ve natüralist hayat prensiplerini müsbet fenler olarak gösteriyor. Yeni Said bu yanıltmaya karşı geliyor; yoksa fenler ve ilimlere karşı asla menfi bir söz söylemiş değildir.

c) Eski Said ve benzeri İslam muhakkikleri önceleri, felsefenin bu yanıltıcı prensiplerini müsellemler kabul edip sonra o prensiplerle İslami hakikatler arasını bulmak istiyorlardı. Bu ise İslamiyetin zahiren mağlubiyetini ve geride kalışını netice veriyordu.

d) Yeni Said ise fen ve ilim gerçeklerine uygun olarak Kur'andan re'sen öyle bir hikmet ve bilimsel bakış açısı buldu ki; Avrupa'nın felsefe ve prensiplerinin eli henüz o noktalara yetişememiştir.

Risale-i Nurda Mehdiyet makamını anlatırken şu Yedinci İşareti şerh etmiş idim. Bu münasebetle bu Yedinci İşaretin metnini ve onun şerhini buraya alıyorum. Allah'tan umuyorum ki; Risale-i Nur Talebeleri, hikmette ve anlayışta Avrupa'yı geçtikleri gibi, fenlerde de onları geçsin.

YEDİNCİ İŞARET:

Diyorlar ki: Senin eski zamandaki müdafaatın ve İslâmiyet hakkındaki mücahedâtın, şimdiki tarzda değil. Hem Avrupa'ya karşı İslâmiyeti müdafaa eden mütefekkirîn tarzında gitmiyorsun. Neden Eski Said vaziyetini değiştirdin? Neden mânevî mücahidîn-i İslâmiye tarzında hareket etmiyorsun?

El-Cevap: Eski Said ile mütefekkirîn kısmı, *felsefe-i beşeriyenin ve hikmet-i Avrupaiyenin düsturlarını*

kısmen kabul edip, onların silâhlarıyla onlarla mübareze ediyorlar, bir derece onları kabul ediyorlar. Bir kısım düsturlarını, fûnun-u müsbete suretinde lâyetelzelzel teslim ediyorlar; o suretle, İslâmiyetin hakikî kıymetini gösteremiyorlar. Adeta, kökleri çok derin zannettikleri hikmetin dallarıyla İslâmiyeti aşıyorlar, güya takviye ediyorlar. Bu tarzda galebe az olduğundan ve İslâmiyetin kıymetini bir derece tenzil etmek olduğundan, o mesleği terk ettim. Hem bilfiil gösterdim ki, İslâmiyetin esasları o kadar derindir ki, felsefenin en derin esasları onlara yetişmez, belki sathî kalır. Otuzuncu Söz, Yirmi Dördüncü Mektup, Yirmi Dokuzuncu Söz bu hakikati burhanlarıyla ispat ederek göstermiştir. Eski meslekte, felsefeyi derin zannedip, ahkâm-ı İslâmiyeyi zâhirî telâkki edip, felsefenin dallarıyla bağlamakla durutmak ve muhafaza edilmek zannediliyordu. Hâlbuki felsefenin düsturlarının ne haddi var ki onlara yetişsin?!

Bu 7. İşaretin İzahı

Evet, Üstad Said Nursi'nin bu savunma refleksini bırakıp, hayat alanında, felsefede ve bilimde bu iki akıma karşı gerçekten alternatif olabilecek risaleler yazdığını görüyoruz. Üstad burada özellikle üç risalenin ismini zikrediyor.. 30. Söz ile Sosyolojide ve Psikolojide (1. Mebhas); Kimya ve Fizikte (2. Mebhas); 24. Mektup ile Ontolojide ve Teolojide; 29. Söz ile Biyolojide ve Ruh-beden bütünlüğü konusunda birçok çare gösteriyor. Dindarların bunları geliştirmelerini bekliyor.

Emirdağ Lahikasında, Mehdiyet bahsinde: *Eğer beşer bütün bütün bozulmazsa ve vaktinden evvel Cenab-ı Hakk bir kıyameti koparmazsa; Mehdi, çok uzun tetkikat isteyen Risale-i Nurun ilmi hazırlıklarını kendine program yaparak nev-i beşeri*

felsefe-i maddiye ve tabiiye

tasallutundan kurtaracak,

şeklinde bilimler konusunda yapacağımız elzem bir görevi bize gösteriyor..

Burada bazı okuyucular ilk etapta Üstadın müsbet ilimleri eleştirdiğini anlayabilirler. Fakat durum kesinlikle öyle değildir. Muhakemat kitabı ve Yeni Said'in ilmî kitapları bu dediğimizin yüzlerce delilini gösteriyor. Bu Yedinci İşarete eleştirilen Avrupa'nın materyalist ve natüralist felsefesidir. Ve haksız olan bu felsefeye müsbet ilim nazarı ile bakıştır.

Evet, maalesef Avrupa Kilisesi de İslam Diyaneti de Evrim, Sosyoloji ve Antropoloji ve madde-ruh konusunda henüz materyalist Batı felsefesine alternatif oluşturacak bilgi ve veri tabanına sahip değiller. Alternatif bir varlık ve bilim anlayışını bilmiyorlar. Mağlubiyet psikolojisi içinde sadece savunmaya giriyorlar. Hâlbuki Avrupa'da gelişen bilimlerin hiçbir verisini feda etmeden, dinin anlattığı bütün değerleri o çerçevede gösterebilirler. Savunma yerine bütün dünyayı ıslah edecek bir aydınlanmaya sebep olabilirler. Fakat dil, fen ve özgürce düşünce olmadığından, taassuptan kurtulamıyorlar. Çare bulanları da sapık ilan ediyorlar. Hâlbuki sadece bu bakış açısıyla kısa bir zaman içinde bütün dünya aydınlanabilir. Onun için rivayetlerde; Mehdi çok küçük bir hareketle bu ıslah işini becerecektir, denilmiş.

Bütün bunların kilit noktası ise, şu gelen iki kaideyi uygulamaktır:

Birincisi: Akıl ve nakil (başka bir tabir ile bilimlerin verileri ile vahyin verileri) tearuz ettiklerinde (zahiri olarak çeliştiklerinde) akıl esas alınır; nakil tevil edilir. Fakat o akıl akıl olsa gerek... (Muhakemat, Birinci Mukaddime)

Buradaki dört temel terimin izahı şöyledir: Akıl burada insanın kendi ilimleri, mantığı ve müktesebatı ile kat'î olarak bildiği malumat demektir. Bu müktesebatın bedihiliğini sağlayan ve matematik kanunları ile çalışan insan beyninin çalışmasına akıl denildiği için; aklın sağladığı bedihî meselelere de akıl denilmiştir. *Nakil* ise, insanoğlunun naklettiği ve aktardığı İlahî bilgiler demektir. Bu İlahî bilgiler kâinatın aklıdırlar. Gerçek manada bu iki akıl çelişmediğinden biz *tearuz* kelimesini zahiri çelişki diye çevirdik.. Zaten tearuz kelimesi terim olarak, yani tefsir ve hadis usullerinde sadece zahiri çelişki manasında kullanılır. Nitekim *tevil* kelimesi, zahiren görünen bu çelişkiyi giderecek şekilde baştaki temel kurallara dayanarak, ayet ve hadisi baştaki (yani evvelindeki) asıl manasına yönlendirmek demektir.

O akıl, akıl olsa gerek.. O akıl, heves ve hevaya göre değil de mantık ve matematik kuralları ile çalışıyorsa; o akıl, insan nevinin akli ve duyguları demek olan fen ilimlerine göre işliyorsa; o akıl, insanı hayvanlıktan ve hissilikten çıkaran dil, fen ve özgür düşünce melekelerine sahip ise.. demektir.

[Bazıları, Bediüzzaman'ın Muhakematta söylediği bu kural, Mutezilenin kuralıdır diyorlar.. Fakat yanılıyorlar.. Çünkü başta Fahreddin-i Razî, Eşarî ve Maturidî olmak üzere bütün Ehl-i Sünnet imamları tevilden yanadırlar ve tevili kullanmışlardır. Tevile karşı olan Ehl-i Hadis, Müşebbihe, Mücessime ve bugünkü Selefilerdir. Evet, her konuda olduğu gibi; bu konuda da Ehl-i Sünnet, Mutezile ile Ehl-i Hadis ortasını bulmuş ve sırat-ı müstakimi esas almıştır.]

İkincisi: Bir insan; ilmen sabit olmuş kati bir meseleyi, dinî bilgilere aykırı görmesi, onun ahmaklığına ve aklını kullanmadığına işaret ettiği gibi; imanının da zayıf olduğunu ve henüz iman etmemiş bilinmezicilerden olduğunu bildirir. Çünkü burhan-ı kat'i (kesin veriler ile) sabit olan bir şeyin, hak ve hakikat olan dine aykırı olduğuna ihtimal veren ve dine zarar gelecek diye korkan kişinin, beyninde ya bir bilinmezci gizlenmiş, kafasını karıştırıyor. Veya bir vesveseci kalbine kadar inebilmiş, kalbini kaydırıyor; ruhunu bozuyor. Veya kendisi dine yeniden müşteri olmuş, tenkit ile bakmak isteyen bir yabancıdır. (12. Mukaddimenin 1. Meselesi)

İlim ve Bilgi Mertebeleri: “Beyinde ilim (öğrenme) basamakları, hem değişiktir; hem birbiriyle iç içedir. Beyinde birbiri içinde mertebeler var. Her birisinin hükmü ve neticesi farklı.. İnsan önce hayal eder; buna tahayyül denilir. Sonra, hayal ettiği şeyin fotoğrafını çeker; buna da tasavvur denilir. Sonra karar verme, o şeyin doğru olup olmadığını düşünme aşaması gelir; buna taakkul (akletme) denilir. Akletmeden sonra zihin o şeyin doğruluğunu (eğer doğru görüyorsa) kabul eder; buna tasdik denilir. Eğer o şeyin doğruluğundan tam emin ise bu sefer o şeyin bilgisini kalbine koyar; buna iz'an denilir. Eğer başkasının da o şeyi bilmesini istiyorsa o şeyi bu sefer herkese gerekli görür; buna iltizam denilir.

Eğer o insanın inandığı şeyin birçok delili varsa ona inanmaya itikad denilir. Delili yoksa ona sadece iltizam denilir. Salâbet itikattan gelir; taassup iltizamdan kaynaklanır; uygulama isteği (imtisal) ise, izandan kaynaklanır. Tasdikten iltizam kaynaklanır; akletmede tarafsızlık olur; tasavvurun hiçbir özelliği (faydası veya zararı) yoktur. Hayal etmede ise, eğer kişinin onu toparlamaya gücü yoksa safsata ortaya çıkar.” [\[10\]](#) (Lemeat)

Buradaki tasavvur ve hayal gibi verilere ilmin mertebeleri demek, terim olarak ilim dediğimiz ve ilme'l-yakin, aynel-yakin, hakka'l-yakin gibi üç mertebesi olan hakikat ile karıştırılamamalıdır.. Evet, bu üç mertebeye sahip olan ilim hakikati, bu Lemaat'ta izah edildiği şekilde gerçekleşiyor. Mesela bir bilgi önce hayal etmek, bir şeyi hatırlamak, sonra onu tasavvur etmek, yani o şeyin ve mananın fotoğrafını zihinde düşünmek ile başlar.. Bu bilginin ilk basamağıdır. Bakın burada hayal ve tasavvur, terim manaları ile kullanılmamıştır. Çünkü terim olarak hayal ve hayalî şey, aslı astarı olmayan şey demektir. *Tasavvur* da terim olarak bir varlığın temel bir özelliğini ve o varlığa has ikinci bir özelliğini beraber kullanıp o şeye tanım yapmak demektir. Mesela insan için *O düşünen ve konuşan bir canlıdır* ifadesindeki gibi.. Bu gibi tanımlar sadece bilgi verir, tasdik manasında kesin bilgi vermezler. Bu manası ile tasavvurun karşıt manası tasdiktir. Bu ise kıyas ile yapılan muhakeme şekli demektir. Üstad, Mektubat isimli eserinde Risale-i Nur tasavvur değil; tasdiktir, derken bu ıstılahî manayı kastediyor. Demek ilmin mertebelerini anlatan bu parçada geçen *tasdik* kelimesi de terim manasında kullanılmış değildir.

İşte bu hakikati esas almayan Ali Ünal Bey, hayal ve tasavvuru hiç ilim saymamıştır, Mehmet Akmen kardeşimiz ise, o gibi basamakları hakiki ilim mertebesinde görmek ve göstermek istiyor.

Bahaeddin Sağlam

[1] Çok eskiden var olan bu mezhep son elli yılda Selefilik ismini haksız olarak aldı. Haksız olarak diyorum.. Çünkü eski selef-i salihîn her ne kadar her şeyi tevil etmediler ise de, meslek olarak tevil, ilim ve tefekküre karşı değiller idi.

[2] İmkân-ı zatî'nin izahı az sonra gelecektir.

[3] Asar-ı Bediyye, sh. 211-216

[4] Demek Medresetüzzehra'nın müfredatının ilk dersi Muhakemat kitabıdır. Zaten bu kitap Risale-i Nurun mukaddimesi ve girişidir. Cemaatin en büyük zaafı da Muhakematı anlamadan Risale-i Nuru okumalarından kaynaklanıyor.

[5] Muhakemat, Sekizinci Mukaddime

[6] Asar-ı Bediyye, sh. 191

[7] Asar-i Bediyye sh. 194

[8] İbn Arabî, somut olarak yaratılan varlıkların her biri Allah'ın bir ismi (belirtisi) dir, diyor. Yaratan, Rızık veren gibi sözcükler ise isimlerin isimleridir, diyor. (İbn Arabî Ansiklopedisi isim maddesi)

[9] Burada Adl hakikati, adaletten ziyade bütün her şeyin ölçüsünü ve dengesini sağlayan sibernetik yazılımların kaynağı demektir. Ki en büyük denge insanoğlunun ruh ve bedenindeki dendedir. Mahkemeler de sosyal dengeyi sağladıklarından yargıya da adalet denilir.

[10] Sözler, Zehra Y. sh. 886